

HISTORY AND THEORY OF LAW AND STATE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-324-8-1>

SHAPING OF THE SYSTEM OF LEGAL VALUES THROUGH THE PRISM OF THE CIVILIZATIONAL APPROACH: INFLUENCING FACTORS

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПІДХОДУ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Panforova M. A.

*PhD in History, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Constitutional and
Administrative Law
National Transport University
Kyiv, Ukraine*

Панфорова М. А.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та
адміністративного права
Національний транспортний
університет
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі, коли триває загарбницька війна проти нашої країни, привертає увагу той факт, що на захоплених ворогом територіях чи не в першу чергу увагу приділяють організації освітнього процесу в потрібному загарбникам напрямку. Це робиться з метою формування визначеної системи цінностей, де на першому місці стоїть держава та її рішення, де людина не розглядається як самостійна цінність і відповідно немає мови про її права і свободи.

На основі аналізу дослідження «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014-2019 рр.)» можна простежити напрямки формування відповідного світогляду: контроль держави за організацією та змістом освіти, мілітаризація, насадження культу держави та її правильних рішень, національно-патріотичне виховання, в межах якого знищується національна ідентичність. Наприклад, до військової підготовки дітей від 3 до 18 років в росії залучені Міністерство оборони, Міністерство освіти і науки, ФСБ, МНС, МВС, Слідчий комітет та інші органи влади росії, російська православна церква, різні парамілітарні організації на кшталт так званого «козацтва».

Формується уявлення, що участь у війнах, які розв'язує уряд – «священний обов'язок для громадян росії» [1].

З іншого боку, існує інша система цінностей, закріплена Конвенцією ООН «Про права дитини». В статті 29 означеної Конвенції йдеться про такі цінності, як мир, розуміння, терпимість у вільному суспільстві, виховання поваги до національних цінностей [2]. Також в даному документі наголошується на рівності, правах, захисті з боку держави, повазі індивідуальності, недопущенні державою незаконного втручання в життя дитини і родини тощо.

Існування двох різних систем цінностей обумовлено цілим рядом факторів, які можна віднести до цивілізаційних. Як відомо, цивілізаційний підхід було запропоновано на початку ХХ століття і в його основі лежить категорія «цивілізація», де духовно-культурні чинники панують над об'єктивно-матеріальними [3, с. 13]. Узагальнено існує два типи цивілізацій: Східні і Західні.

Для перших історично характерними рисами є пріоритет державної власності, відсутність інституту громадянства і уявлень про права людини, відсутність розподілу влади, інтереси держави ставляться над інтересами людини, повільний суспільний розвиток тощо. Для західного типу цивілізації навпаки притаманні розвиток приватної власності, інституту громадянства, республіканської форми правління з розподілом влади на гілки, інтереси людини поступово почали ставитися над інтересами держави, розвиток всіх сфер швидший.

У наш час назвати країни з чисто західним або східним цивілізаційним типом практично неможливо. Але тим не менше є такі сутнісні риси в способах життя, характері політичного правління, способі світорозуміння, що дозволяють дослідникам називати їх єдиним терміном «Схід» чи «Захід»: на Сході найбільше цінується те, що освячене віками, індивідуальне підпорядковується цілому, стиль східної філософії є ближчим до художньо-образного, ніж до наукового, філософія максимально наближена до морального повчання. Східний тип культури отримав назву «традиціоналістського суспільства», тобто збереження традицій розглядалося як вища цінність, звідси орієнтація людини на пасивність, перевага колективного над індивідуальним, почуття обов'язку. На Заході більше цінується оптимістична активність особистості, прагнення змінювати дійсність, відданість новаціям, у

філософії надається пріоритет раціонально-логічним та аналітичним дослідженням [4, с. 30 -31].

На думку Семюела Ф. Гантінгтона, «Захід» в його узагальненому розумінні є своєрідним орієнтиром для модерного розвитку, але це не означає можливість для інших цивілізаційних моделей запозичувати його цінності. Для їх функціонування у суспільстві, потрібно розуміти, що саме вплинуло на їхню появу. Такими факторами науковець вважає класичний спадок у вигляді грецької філософії та раціоналізму, римського права, латинської мови та західного християнства. Це в свою чергу вплинуло на реальне функціонування поділу влади, виникнення представницьких установ на всіх рівнях, розуміння провідної ролі права, усвідомлення єдності і різноманіття, соціальний плюралізм як фактор формування громадянського суспільства. Означені особливості обумовили розвиток індивідуалізму та зародження традиції особистих прав та свобод. «Індивідуалізм залишається характерною особливістю Заходу і у ХХ столітті. За результатами досліджень, що порівнювали відповідні групи населення у 50 країнах, із 20 країн з найбільшим рівнем індивідуалізму 19 виявилися країнами Заходу. Культурологічний аналіз теж виявив превалювання індивідуалізму на Заході та панування колективізму в інших культурах, з чого витікає, що цінності, які найбільш важливі для Заходу, для решти світу не такі істотні. Від інших цивілізацій сьогоденній Захід відрізняє й відстоювання ідеї свободи особи» [5].

Питання про цивілізаційну приналежність України є дискусійним. Різні дослідники визначають її як «межову», «транзитну», Східнохристиянську, Слов'янсько-Православну. На думку Ю. В. Павленка, остання є західною частиною Макрохристиянського цивілізаційного світу, перехідна смуга між основними цивілізаційними компонентами якого проходила саме по західних областях України [6, с. 112].

Аналізуючи фактори впливу на формування системи правових цінностей в Україні, можна відмітити наявність історичних етапів, як східного, так і західного впливу. Рецепція римського права на нашій території була опосередкованою з Візантії на ранніх етапах і більш широкою з ХVІ ст. через литовсько-польське законодавство і пізніше австро-угорське на території Галичини, Буковини і Закарпаття. Християнство за візантійським зразком було основною релігією на всіх етапах розвитку, саме православна віра була гаслом, під яким

виборювало власну державність українське козацтво. Але варто відмітити, що через наявність релігійного ґрунту у формі язичництва, розповсюдження католицизму і виникнення уніатської церкви, контактів з мусульманським світом, можна казати про релігійний поліфонізм, взаємодію в різних формах. Не можна обійти увагою і національно-визвольну боротьбу українського народу протягом століть, через входження до складу різних держав. Все це разом робить можливим органічне сприйняття сучасних західноєвропейських правових цінностей, таких як людина та її права, повага до індивідуальності, нація, мир, толерантність, рівність, захист з боку держави.

Література:

1. Дослідження «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014-2019 рр.)» URL: [Osvita_02.pdf \(helsinki.org.ua\)](https://osvita.org.ua/osvita_02.pdf) (дата звернення 23.05.2023)
2. Конвенція ООН «Про права дитини» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 23.05.2023)
3. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн.: Навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
4. Ороховська Л.А. Особливості етнічної самобутності та ментальності цивілізацій у контексті систем медіакультури сходу та заходу. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2016. № 1 (23). С. 29 – 33.
5. Гангтінтон С.Ф. Зіткнення цивілізацій та межа світу. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. 14. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/hanting.htm>
6. Павленко Ю.В. Культур-історичне підґрунтя і перспективи співпраці України з країнами центральної Азії. *Наукові записки НаУКМА*. Том 20-21. Теорія та історія культури. К. : КМ Академія, 2001. С. 111 – 117.